

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА

У період суттєвих перетворень та переосмислення суспільних, соціально-педагогічних процесів і явищ активізується пошук їх об'єктивних методологічних засад. У ході дослідження проблеми педагогіки, психології, соціології, лінгводидактики та інших наук узагальненою методологічною основою виступає культурологічний підхід. Саме культурологічна складова професійної освіти може відіграти вирішальну роль у взаємодії європейських держав зі створення єдиного освітнього простору, оскільки життєздатність та ефективність кожної цивілізації значною мірою визначається її культурою.

Сучасна педагогічна теорія й практика відмовилася від спрощеного розуміння культурологічного підходу, що ще донедавна полягав в основному у введенні в навчальні плани нових дисциплін соціокультурного змісту. Культурологічний підхід треба розглядати, насамперед, у контексті загальнофілософського розуміння культури.

Отже, культурологічний підхід до дослідження проблем педагогічної освіти – це сукупність теоретико-методологічних положень та організаційно-методичних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння й трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості.

Мета статті – обґрунтувати сутність культурологічного підходу до проблеми професійної підготовки майбутнього економіста й організаційно-методичні засоби, що сприяють формуванню його полікультурної компетенції.

На сьогодні як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогіці знаходимо багато плідних ідей у працях, присвячених полікультурній освіті. Так, Н. Баришников, В. Борисенков, О. Гукаленко, А. Данилюк, Ю. Давидов, В. Сафонова, П. Сисоєв розглядають полікультурну освіту не тільки як феномен культури, а і як парадигму освіти ХХІ ст.

Становлення міжкультурної комунікації як навчальної дисципліни спочатку було зумовлено суто практичними інтересами американських політиків і бізнесменів. Після Другої світової війни зросла сфера впливу американської політики, економіки й культури. Урядовці та бізнесмени, які працювали за кордоном, часто відчували свою безпорадність і нездатність розібратися в ситуаціях непорозуміння, які виникали під час роботи з представниками інших культур. Нерідко це призводило до конфліктів, взаємної неприязні, образ. Навіть досконале знання відповідних мов не могло підготувати їх до складних проблем роботи за кордоном. Поступово виникло усвідомлення необхідності вивчення не тільки мов, а й культур інших народів, їхніх звичаїв, традицій, норм поведінки.

Датою народження міжкультурної комунікації як академічної дисципліни вважають 1954 р., коли вийшла у світ книга Е. Холла і Д. Трагер “Culture as Communication”, в якій автори вперше запропонували для широкого вживання термін “міжкультурна комунікація”, що відображала, на їхню думку, особливу галузь людських відносин. Розвиваючи свої ідеї про взаємозв'язок культури та комунікації, вони дійшли висновку про необхідність навчання культури (“якщо культура вивчається, то це означає, що вона може бути й викладена”).

Нам імпонує визначення І. Халєєвої: “Міжкультурна комунікація – це сукупність специфічних процесів взаємодії людей, які належать до різних культур і мов. Вона виникає між партнерами по взаємодії, які не тільки належать до різних культур, але при цьому не усвідомлюють і не сприймають чужерідність партнера” [5, с. 8–14].

Аналіз зарубіжного досвіду розробки технологій формування міжкультурної компетенції дав змогу виокремити такі:

- технологія крос-культурного аналізу й коментування профільних автентичних текстів здійснюється за допомогою аналізу та зіставлення культурних відмінностей з погляду норм; професійної поведінки носіїв іноземної мови, їхнього професійного світогляду, професійно значущих якостей в умовах здійснення професійної діяльності, ситуаціях міжкультурної комунікації, відображених у текстах професійної спрямованості;

- технологія контекстного спостереження полягає в аналізі й виявленні особливостей професійної поведінки представників іншої культури, особливостей вербальних і невербальних відмінностей, які супроводжують спостережуване здійснення професійної діяльності, основою спостереження є мульти-, медіа- і відеонаочність;

- технологія критичних інцидентів. Загальною метою використання технології критичних інцидентів є надати студентам можливості ознайомитися з прикладами виникнення заплутаних проблем або конфліктних ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися у процесі інтеракції з іншокультурними комунікантами, або в процесі адаптації до іншої культури;

- технологія “міжкультурний сензитатор”. Ця технологія покликана розвивати в студентів здатність відчувати міжкультурні відмінності іншомовних комунікантів, а саме: особливості сприйняття, інтерпретації, поведінки, норм, цінностей та відносин;

- технологія тренінгу. У найбільш загальному значенні метою кожного тренінгу є розвиток і формування певних якостей особистості, які підвищують її здатності вирішувати різноманітні життєві питання та проблеми. Фахівці розрізняють чотири основні види тренінгової технології: інформаційну підготовку, діяльність симуляції (імітаційну), вправи для практичного виконання завдань і груподинамічні вправи. Серед варіантів тренінгових технологій: тренінг рефлексивності, професійно-поведінковий тренінг та тренінг професійно-мовної сенситивності [3, с. 58].

Г.В. Єлізарова, Л.П. Халяпіна пропонують лінгвометодичну модель навчання, яка є спрямованою на формування вторинної (або полікультурної) особистості. Вони наголошують, що вторинна (полікультурна) особистість – це особистість, яка не втратила, а усвідомила власну культурну ідентичність. Полікультурній особистості властиво розуміння системи “культура” як у її глобальному прояві, так і в національно-специфічному варіанті. Культурне розмаїття, культурний плюралізм сприймається такою особою як прояв глибинних основ творчого потенціалу й самовизначення людини в часі та просторі [1, с. 8–20].

Ми вважаємо, що ефективність формування полікультурної особистості майбутніх економістів зумовлена дотриманням таких принципів, розроблених В. Сафоною [4, с. 17–24]:

- принцип дидактичної культуровідповідності. Виявляється у відборі матеріалу для навчальної мети, необхідності визначити ціннісне значення й значущість відібраного матеріалу, у визначеності доцільності використання цього матеріалу з урахуванням вікового та інтелектуального потенціалу студентів;

– принцип діалогу культур і цивілізацій. Виявляється в необхідності аналізу автентичних матеріалів з погляду можливості потенційного їх використання при моделюванні культурного простору за принципом кола, яке розширюється (від етнічних субкультур до світової культури); у побудові дидактичної моделі на основі контрастивно-порівняльного вивчення культур і цивілізацій з погляду історичного аналізу; використання культурознавчого матеріалу про рідну країну;

– принцип домінування проблемних культурознавчих завдань. Виявляється у використанні серії завдань, які ускладнюються поступово й спрямовані на збір, інтерпретацію й узагальнення культурознавчої інформації; у розвитку полікультурної компетенції, яка допомагає орієнтуватися в комунікативних нормах; у виборі прийнятних форм взаємодії з людьми в умовах міжкультурного спілкування.

Аналіз наукових праць, та власний педагогічний досвід дають змогу стверджувати, що розвиток полікультурної особистості майбутнього економіста забезпечується низкою педагогічних умов: застосування елементів полікультурності при викладанні навчальних предметів; заохочення студентів до участі в міжнародних наукових конференціях та програмах; проведення міжкультурних тренінгів; організація тематичних зустрічей з представниками інших країн; проведення культурних заходів, які б надавали можливість пізнати традиції різних країн [2, с. 349].

Аналіз літератури та освітньо-кваліфікаційної характеристики також дає підстави стверджувати, що міжкультурний фахівець зовнішньоекономічної діяльності повинен володіти технологією ведення ділових переговорів з іншокультурними комунікантами, навичками проведення ділових зустрічей із представниками різних культур, уміннями прийняття рішень і вирішення конфліктних ситуацій в умовах міжкультурної комунікації, досвідом подолання наслідків стресових ситуацій в умовах міжкультурного ділового дискурсу та толерантної поведінки.

У зв'язку із цим актуалізується проблема пошуку засобів, що забезпечують формування вищезазначених вимог. У цій статті здійснено спробу теоретичного обґрунтування доцільності розробки інтегрованого спецкурсу, спрямованого на формування полікультурної особистості майбутнього економіста.

У всіх науках про культуру простежуються два основні напрями дослідження міжкультурної комунікації: перший з них має описовий характер, його завданням є виявлення, опис та інтерпретація повсякденної поведінки людей з метою пояснення глибинних причин і факторів їхньої культури, що домінують; у другому напрямі предметом дослідження є види культурної діяльності соціальних груп та індивідів, їхні норми, правила й цінності. Знання останніх дає змогу швидко та ефективно вирішувати ситуації міжкультурного непорозуміння. Виходячи із цих двох напрямів, вважаємо за доцільне поєднувати лекційні та практичні форми навчання міжкультурної комунікації. У курсі лекцій студентів ознайомлюють з найістотнішими особливостями різних культур, які можуть виявитися перешкодою при встановленні контактів з їх представниками. У ході практичних занять студенти отримують можливість пережити почуття й емоції, що виникають у реальних ситуаціях міжкультурної комунікації, проаналізувати свою власну поведінку й поведінку партнерів.

Втілення курсу в практику вищих навчальних закладів забезпечується трьома підходами до міжкультурної комунікації: пояснювальним, критичним і функціональним. Мета пояснювального полягає в тому, щоб зрозуміти й описати, але не передбачити поведінку людини, при цьому основна увага концентрується на розумінні комунікативних моделей усередині окремої культурної групи. Критичний підхід

включає багато положень пояснювального підходу, проте його метою є вивчення історичного контексту комунікації, пояснення людської поведінки, а через нього – зміна життя людей. Основним методом критичного підходу є аналіз текстів, особливо тих, які створюються засобами масової інформації (телепередачі, відеоматеріали, публікації в пресі), які й роблять основний внесок у формування сучасної культури. Проте вони не вступають у прямі контакти з комунікантами, не досліджують міжкультурних взаємодій. Функціональний підхід пов'язаний з теорією комунікаційного пристосування, яка стверджує, що в ситуаціях міжкультурної комунікації люди часто змінюють моделі своєї комунікативної поведінки, пристосовуючись до моделей партнерів зі спілкування. Наприклад, під час спілкування з іноземцем ми можемо говорити повільніше, яскравіше й виразніше, використовуючи менше жаргонної лексики, тим самим полегшувати процес спілкування для співрозмовника.

Висновки. Таким чином, головна відмінна риса сформованої полікультурної особистості полягає в її готовності до полікультурного функціонування на всіх рівнях міжкультурної комунікації: загальносвітовому (глобальному), володіючи потенціалами загальнопланетарного співтовариства; міжетнічному (міжнаціональному), культивує в собі готовність до сприйняття етнокультурних концептів представників різних лінгвокультур; міжособистісному, володіючи здатністю з розумінням ставитися до індивідуальних аспектів концептосфери особи. Вторинна (полікультурна) особистість – це особистість, яка не втратила, а усвідомила власну культурну ідентичність.

Перспектива подальшого дослідження полягає в методичній розробці інтегрованого спецкурсу для студентів економічних вищих навчальних закладів, що забезпечить формування міжкультурної компетенції майбутнього економіста.

Література

1. Елизарова Г.В. Формирование поликультурной личности как требование новой глобальной ситуации / Г.В. Елизарова, Л.П. Халяпина // Языковое образование в вузе : методическое пособие для преподавателей высшей школы, аспирантов и студентов. – СПб. : КАРО, 2005. – С. 8–20.
2. Івашко О.А. Аналіз досвіду формування полікультурної компетенції майбутніх учителів-філологів / О. А. Івашко // Актуальні проблеми філології: мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 травня 2009 р. – Маріуполь, 2009. – С. 345–349.
3. Korhonen K.E. Intercultural Competence as Part of Professional Qualifications. A Training Experiment with Bachelor of Engineering Students / K.E. Korhonen. – Jyväskylä : University of Jyväskylä, 2002. – 226 p.
4. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В.В. Сафонова // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 3. – С. 17–24.
5. Халева И.И. О гендерных подходах к теории обучения языкам и культурам / И.И. Халева // Известия Российской Академии образования. – 2000. – № 1. – С. 8–14.

ПЕТРЕНКО Н.В.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Сьогодні випускники вищого військового навчального закладу недостатньо мати тільки професійну підготовку. На перший план висуваються підвищені вимоги до його моральної надійності, моральних якостей, формування й розвиток яких особливо активно проходить у курсантські роки. Без почуття честі, гідності, шляхетності тощо офіцер не може керувати людьми, виховувати підлеглих, формувати в них почуття патріотизму, моральну й психологічну готовність до захис-